

І.Г. Іщенко

Паспортизація сільських рад як інструмент для розв'язання проблем зайнятості на селі

Із чого все починалось. В історії обласної служби зайнятості на початок двохтисячних років припадає пік звернень незайнятих громадян, коли сільська місцевість через тотальне безробіття та відсутність способів заробітку фактично занепадала як середовище проживання. Потрібно було шукати засіб, який давав би можливість, поєднавши зусилля всіх зацікавлених сторін, реагувати на виклики часу й впливати на ситуацію. Знайти відразу формулу вирішення проблем зайнятості на селі було важко, але в службі зайнятості багато ініціативних людей, здатних генерувати ідеї.

Своєрідна "інвентаризація" стану трудової зайнятості на селі розпочалася з Новограда-Волинського, де першими в області почали формувати паспорти сільських рад. Передували цій роботі спільні семінари та опитування сільських голів, укладання двосторонніх угод про співпрацю, які були перехідними документами до розробки кожною сільською радою програми зайнятості населення. Центр зайнятості ініціював проведення виїзних зустрічей із селянами, на яких пропагувалися активні заходи сприяння зайнятості, а роботодавців та актив села заохочував до співпраці. Ця робота була спрямована на те, щоб дійти до кожної людини і надати їй той спектр послуг служби зайнятості, якого вона потребує.

Першим і найважливішим підсумком застосування нових форм співробітництва стало усвідомлення сільськими головами можливостей забезпечення роботою селян за допомогою центру зайнятості. Завдяки паспортизації вдалося вималювати загальну картину безробіття на території кожної ради, уточнити обов'язки спеціалістів центру зайнятості та керівництва села. Новоград-Волинський центр зайнятості набув великої поваги в громадськості міста та району й сприймався як дієвий соціальний помічник. У 2006 р. за підсумками соціально-економічного розвитку міста колектив центру зайнятості був визнаний місцевою владою кращим у номінації в галузі соціального захисту населення, а в 2007-му став переможцем конкурсу на крашу установу системи Мінпраці "Кращий центр зайнятості з надання ефективних послуг незайнятим громадянам з числа соціально вразливих верств населення".

У 2003–2004 роках в області розпочалася суцільна паспортизація. Трудові паспорти були складені у 40 селищних та 579 сільських радах. Час засвідчив певну далекоглядність наших починань, адже втілена на Житомирщині ідея розроблення паспортів сільських рад на вісім років випередила загальнодержавну: у 2011 р. Мінагрополітики України ухвалив план заходів з координації проведення

паспортизації регіонів і затвердив форму паспорта сільського населеного пункту. У комплексі показників, які він має містити, – половина таких, якими служба зайнятості володіла завдяки наявності вже складених паспортів сільрад.

Забезпечення зайнятості на селі залишається складним питанням: у 709 із 1608 сіл області (44%) немає будь-яких суб'єктів господарювання, розмір заробітної плати є більш ніж удвічі нижчим від середньообласного. У сільській місцевості створюється лише кожне восьме-десяте нове робоче місце, а конкуренція за одну вакансію у сільському господарстві щонайменше втричі вища за загальну по області.

Паспорти сільських рад є важливим джерелом інформації для прогнозування розвитку ринку праці та подолання професійного дисбалансу. Важко уявити, як працювала б нині служба зайнятості без цієї так потрібної системи даних.

Сучасні паспорти містять:

- карту району й короткий опис історії виникнення населених пунктів та утворення сільської ради;
- перелік підприємств і підприємців на території сільської (селищної) ради із зазначенням кількості працюючих та найманих працівників;
- інформацію про мережу загальноосвітніх навчальних закладів, яка допомагає у підготовці профорієнтаційних заходів для учнів;
- дані про жителів сіл (за віком та за категоріями, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню);
- програму зайнятості населення відповідної сільської ради із роз'ясненнями змін у законодавстві;
- перелік історичних та пам'ятних місць сільської ради, який допомагає спеціалістам центру зайнятості спланувати проведення громадських робіт з метою їхнього впровадження;
- журнал співбесіди куратора центру зайнятості (він допомагає у вирішенні поточних та перспективних питань) із сільським головою.

Керівники села часто наголошують на тому, що центр зайнятості – це тепер єдина організація, котра не просить допомоги, а пропонує її. Чимало сільських голів зізнаються, що не мали б авторитету серед громади, якби не підтримка центру зайнятості. Вони переконуються в ефективності такої адресної роботи з населенням, адже за цього підходу ніхто не випадає з поля зору.

Новообраний сільський голова Анатолій Садовський (с. Ольшанка Романівського району) висловився так: "Дякую тій людині, котра придумала паспортизацію села. Прийшовши головувати, я не володів станом справ, але завдяки паспортизації швидко зорієнтувався, що дало змогу допомогти багатьом односельчанам. Я задоволений співпрацею з центром зайнятості".

Іщенко Ігор Григорович, директор Житомирського обласного центру зайнятості.

© Іщенко І.Г., 2013

Разом з райдержадміністрацією і райрадою в кожному селі з урахуванням його особливостей та можливостей розробляються *локальні програми зайнятості*. Вони адаптовані до конкретної економічної ситуації, враховують потреби в робочій силі, можливості організації оплачуваних громадських робіт, розвиток підприємництва, виходячи з кваліфікаційно-освітнього рівня кожного сільського безробітного. Складені на основі паспортів і максимально конкретно сформульовані, ці програми працюють на запобігання безробіттю. Ми прагнемо, щоб кожний орган місцевого самоврядування мав свою програму зайнятості, а обласна програма була інтегральним документом, що охоплює все населення області – як трудовий ресурс, так і роботодавців.

З огляду на мізерну кількість робочих місць для працевлаштування сільських безробітних (на кінець 2012 р. в області було 124 вакансії для працівників сільського господарства, а претендентів у 37 разів більше) фахівці служби зайнятості спонукають ініціативних безробітних до *підприємництва*. Приміром, звернулася до центру зайнятості безробітна швачка з чималим досвідом роботи, яка мешкає за 30 км від єдиного в райцентрі швейного підприємства, а транспортна доступність не дозволяє вкладатися в робочий графік. Спеціаліст під час прийому, користуючись паспортом сільської ради, виявляє, що на її території немає жодного підприємця, який би надавав послуги з ремонту та пошиття одягу. Людину скеровують на навчання для підприємців-початківців, де остаточно визначається, чи здатна вона до самозайнятості.

Власну справу в сільській місцевості започатковують за сприяння служби зайнятості чверть безробітних від загальної кількості тих, хто отримав одноразово допомогу для її організації. Вони займаються, зокрема, виробництвом та переробкою продуктів тваринництва, вирощують посадковий матеріал овочевих та ягідних культур, надають побутові послуги з ремонту побутової техніки, автомобілів, взуття, пошиття одягу, перукарські послуги.

Із народженням нових підприємців на селі виграють не лише окремі люди, а й територіальна громада та й у цілому держава.

Паспортизація нині є *орієнтиром в інвестиційній діяльності*. Непоодинокими стали випадки відвідування центру зайнятості потенційними інвесторами на етапі вивчення ринку й вибору території для ведення діяльності, причому за рекомендацією самих сільських голів. Один з останніх прикладів – звернення до Радомишльського районного центру зайнятості керівника ТОВ “Торговий дім “Аграрник”, котрому сільський голова с. Леніне порадив скористатись даними паспортів інших сільрад про діючі сільгоспідприємства, кількість працездатного населення й трудові резерви. Саме після візиту до центру зайнятості, який має вичерпну інформацію для інвесторів, Віктор Гребеник, за його словами, прийняв остаточне рішення щодо локалізації своєї діяльності.

Ефективному вирішенню проблем зайнятості клієнтів служби зайнятості, що мають особливі труднощі з працевлаштуванням і потребують соціального захисту, зокрема інвалідів, жінок з дітьми, осіб передпенсійного віку та звільнених з місць позбавлення волі, також неабияк сприяє паспортизація. У роботі з ними шукаємо нестандартні підходи, щоб переконати роботодавця взяти їх на роботу.

У Малині практикуються виїзні акції спеціалістів центру зайнятості із соціальними партнерами для зустрічей з дітьми-інвалідами, які навчаються в загальноосвітніх школах району. Мета таких зустрічей – допомогти дітям у виборі майбутньої професії, навчального закладу, а по його закінченні гарантовано мати робоче місце.

Відколи служба зайнятості почала опікуватись питаннями зайнятості осіб з інвалідністю, кількість їхніх звернень щороку зростає: якщо у 2006 р. звернулось 792 особи з вадами здоров'я, то минулого – вже 2203, тобто майже втричі більше. Кількість тих, для кого вдалося знайти роботу, за цей період теж зросла більш ніж удвічі – з 270 до 576 осіб.

Завдяки співпраці сільської ради і центру зайнятості вдається влаштувати на роботу молодь – випускників навчальних закладів та звільнених після служби в Збройних силах.

Центри зайнятості Житомирщини здійснюють детальне й поіменне відстеження *дітей-сиріт, які закінчили навчання* в школі чи іншому навчальному закладі. У паспортах сільських рад зафіксовано всі дані про дітей з нелегкою долею. Це дає можливість планувати роботу з ними, насамперед з професійної орієнтації: запрошуємо їх до центру зайнятості, проводимо комп'ютерне тестування, щоб виявити професійні здібності та нахили до обраної професії.

Останніми роками в більшості районів служба зайнятості організовує особливі зустрічі за круглим столом з дітьми-сиротами, яким незабаром виходити в самостійне життя, запрошуючи їхніх опікунів, сільських голів, місцевих роботодавців, представників навчальних закладів області, щоб не тільки обговорити можливості кожної дитини, а й спільно визначити, хто й чим може їй допомогти. Підсумок такого відвертого спілкування, як правило, позитивний для кожного учасника, а роботодавці запрошують їх для проходження виробничої практики з подальшим працевлаштуванням і вирішенням соціально-побутових питань.

У Новограді-Волинському вже багато років діє клуб “Батьківська порада”. Це нетрадиційна форма надання послуг дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківської опіки. Такі діти можуть отримати тут поради та морально-психологічну підтримку, а випускники-сироти – допомогу в самовизначенні та трудовому становленні, адаптації до умов реального життя. У рамках засідання клубу спільно з представниками центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, службою у справах дітей проводяться дні відкритих дверей, екскурсії, профдіагностичні обстеження, знайомства з роботодавцями.

Долею тих, хто продовжує навчання після школи, ми постійно цікавимося, спілкуючись із керівництвом навчальних закладів, обмірковуємо їхнє майбутнє працевлаштування. Іншим випускникам шкіл центр зайнятості відразу пропонує навчання за робітничими професіями за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття під гарантоване працевлаштування на замовлення роботодавців.

Такий підхід дає вагомий результат: у 2012 р. на Житомирщині працевлаштовано найбільше дітей-сиріт, котрі перебували на обліку в центрах зайнятості України: 54 дитини-сироти, або кожного п'ятого з 275.

Серед тих, кого служба зайнятості залучає до профнавчання, мешканців сільської місцевості близько 45%: торік навчалися 2 444 жителя сіл, всього проходили профпідготовку чи підвищення кваліфікації 5 434 безробітних громадян. Нова затребувана професія чи осучаснені знання про спеціальність, здобуту десятиліття тому, допомагають селянам реально влаштуватись на достойніше робоче місце. Центри зайнятості області нині формують навчальні групи виключно виходячи з потреб роботодавців, які дедалі частіше замовляють підготовку універсальних трудівників: трактористів, котрі на період жнив могли би працювати і на комбайнах, водіїв різних категорій з навиками слюсаря-ремонтника та ін. Головний аргумент для служби зайнятості – можливість забезпечити сільських трударів постійною зайнятістю в рідній місцевості й відвернути від далеких заробітків.

Чуднівський центр зайнятості першим в області розпочав проводити підвищення кваліфікації трактористів, які отримували права категорії "В1" (робота на зерно- і кукурудзозбиральних машинах). Уже підготовлено 13 комбайнерів, які тепер усі мають роботу. Для потреб сільського господарства організовується також навчання робітників фермерського господарства, хмелярів, агрономів, ветеринарних фельдшерів, робітників на лісгосподарських роботах, інженерів, заготівельників сировини, водіїв автотранспортних засобів, слюсарів з ремонту автомобілів, плодоовочівників.

Організація тимчасової зайнятості – послуга служби зайнятості, яка найбільш затребувана в сільських районах області, де можливості мати постійне робоче місце обмежені. Середня тривалість пошуку роботи в окремих із них сягає 10 місяців, тоді як у містах працевлаштовуються за місяць-два. А тому кількість учасників оплачуваних громадських робіт коливається від 3% офіційно зареєстрованих безробітних у містах до 48% – у сільських місцевостях.

Безробітні впорядковують меморіали й пам'ятники, території населених пунктів і кладовищ, доглядають за одинокими громадянами похилого віку, виконують будівельні та ремонтні роботи на об'єктах соціальної сфери.

На адресу міських і районних центрів зайнятості надходить чимало листів подяки від керівників установ та сільських голів, котрі переконались у вигідності такої форми співпраці зі службою зайнятості.

Голова Вигнанської сільради Любарського району Анатолій Швед підрахував, що заощадив до 12 тис. гривень на ремонті дитячого садка: роботу залучених для цього вісьмох безробітних оплатив центр зайнятості. Без його допомоги батьки та дітлахи ще рік чекали б відкриття дошкільного закладу після його 12-річного простою, оскільки з районного бюджету були виділені кошти лише на придбання будматеріалів, а витрат на виконання ремонтних робіт передбачено не було. Директор Любарської дитячо-юнацької спортивної школи Володимир Сидорчук вдячний за те, що 50 залучених безробітних допомогли в стислі строки підготувати стадіон "Освіта – Колос" до проведення матчу Кубка України з футболу серед жінок. А голова Жеревецької сільради, що в Лугинському районі, Сергій Білюк через районну газету висловив вдячність центру зайнятості за виконаний безробітними великий обсяг робіт.

Приємно чути, що безробітні – не інертна робоча

сила. Голова села Хомутець, що на Брусилівщині, Світлана Задніпрянець відмічає, що безробітні самі із задоволенням йдуть працювати, навіть планують роботи на перспективу, пропонують цікаві ідеї з благоустрою. Із тих, хто бажає працювати, утворюється черга.

У центрах зайнятості області діє *система кураторства*: за кожним спеціалістом закріплені сільські ради, які цей спеціаліст систематично відвідує: оновлює матеріали в інформаційних куточках та в паспортах сільських рад, планує із сільськими головами проведення спільних заходів для населення – днів центрів зайнятості, ярмарків вакансій тощо. Сільські голови і самі є частими відвідувачами центру зайнятості, учасниками семінарів та круглих столів.

Таким чином, постійний діалог фахівців центру зайнятості з керівниками сіл і селищ, володіння керівниками основами законодавства з питань зайнятості та захисту від безробіття, термінологією та проблематикою служби зайнятості дозволяють центру зайнятості оперативно й без зайвих зусиль справлятися з проблемами, розв'язання яких безпосередньо залежить від участі органів влади.

На краще змінилось і загальне ставлення до вирішення питань зайнятості населення у містах і районах області. Проблеми безробіття розглядаються владними структурами різного рівня, активізували роботу відповідні координаційні комітети та комісії сприяння зайнятості. Для широкого використання, доступності й наочності масив даних з паспортів трансформується в діаграми та картографи.

Влада районів залучає керівників центрів зайнятості до здійснення перевірок виконання сільрадами делегованих повноважень органів виконавчої влади.

Що дала паспортизація? Сукупність даних, які занесені в паспорти сільських рад, використовується при укомплектуванні робочих місць; вивченні потенційних роботодавців для організації оплачуваних громадських робіт; у профорієнтаційній роботі, оскільки містить інформацію про професії, які використовуються на підприємствах району.

Сільські голови відзначають як позитивну таку форму співпраці. Паспортизація для них – це:

- систематичний обмін інформацією, а отже й узгодження планів;

- постійний контроль за соціально вразливими верствами населення (діти-сироти, випускники навчальних закладів, інваліди, звільнені після служби у Збройних силах, тощо);

- планування проведення громадських робіт (за списками безробітних);

- спрямування випускників школи (які не вступили на навчання до освітніх закладів) на профнавчання за робітничими спеціальностями на замовлення роботодавців;

- ведення обліку членів особистого селянського господарства, консультування щодо отримання ними послуг у службі зайнятості.

Новоград-Волинський міський центр зайнятості, користуючись даними паспортів сільських рад, допомагає в доборі кадрів для ТзОВ "Церсаніт-Інвест" (польської фірми "Церсаніт"), яке веде свою діяльність на території Чижівської сільради. За сприяння служби зайнятості тут було працевлаштовано 459 громадян району. Спільно аналізувався склад населення по кожній сільській раді, проводились міні-ярмарки вакансій й визначались маршрути під-

везення працівників на виробництво ще з восьми населених пунктів.

Паспорти сільських рад допомогли Ружинському центру зайнятості заповнити 30 вакансій в агрофірмі "Ян" з виготовлення фармацевтичних препаратів. У зв'язку з постійним розширенням виробництва фірма потребувала додаткових працівників. Завдяки інформації про професійний склад і зайнятість мешканців сіл та тісним зв'язкам з очільниками сільських громад працівники центру зайнятості оперативно направили на роботу непрацюючих мешканців кількох сусідніх сіл.

Хоча служба зайнятості повинна працювати в основному з тими, хто звернувся по допомогу в пошуках роботи, паспортизація дала змогу охопити значно ширше коло людей, незалежно від їхнього статусу. Постійний моніторинг кількісного та якісного складу населення робить можливим вчасно виявляти осіб, які особливо гостро потре-

бують допомоги з боку суспільства, та вживати заходів щодо забезпечення адаптації на ринку праці соціально незахищених верств населення.

Найвагоміший результат паспортизації – не стільки в статистичних показниках, скільки в долях людей, яким сприяла державна служба зайнятості. Чого вартий лише такий життєвий приклад: під час співбесіди з головою однієї з сільрад Коростенського району з'ясувалось, що в багатодітній матері, яка через відсутність роботи вела нездоровий спосіб життя, соціальні служби забрали дітей на виховання в інтернат. Завдяки центру зайнятості, фахівці якого організували для жінки спочатку громадської роботи, а потім підшукали постійне місце, діти повернулися додому, де вони нині й проживають.

Стаття надійшла 17.04.2013

Л.М. Фокас

Соціальні технології: досвід реалізації Державною службою зайнятості України

Розмаїття чинників економічного, фінансового, демографічного, ментального характеру, глобалізаційні тенденції тощо постійно змінюють не тільки професійну структуру попиту робочої сили та пропозицію трудових послуг, а й структуру економічно активного, неактивного, зайнятого та безробітного населення. Отже, забезпечення загальноновизнаної стратегічної мети – досягнення повної, продуктивної і вільно обраної зайнятості – потребує застосування сукупності дій різних державних, бізнесових і громадських структур та координації цих дій з боку держави. Водночас, протягом усього періоду ринкової трансформації держава реалізує політику у сфері зайнятості в основному через Міністерство соціальної політики України та державну службу зайнятості. Безумовно, цього замало, оскільки в такий спосіб охоплюється переважно реєстрована частина ринку праці, але результати регулювання цього сегмента суттєво відбиваються на загальній ситуації.

За допомогою державної служби зайнятості близько двох мільйонів незайнятих громадян тільки за безпосередньої участі спеціалістів центрів зайнятості щороку зберігають економічну активність та ще стільки ж – користуючись інформацією, що поширюється електронними інтерактивними засобами. При цьому лише за зворотною інформацією підприємств до зайнятої частини економічно активного населення додаються близько 800 тис. громадян. Понад 2,5 млн зайнятих осіб, у тому числі учнівська молодь, одержують профорієнтаційні послуги, які сприяють розширенню їхнього уявлення щодо можливостей легального працевлаштування та спонукають до вибору професій і оволодіння професійними навичками відповідно до потреб

сучасного бізнесу, що, у свою чергу, сприяє зменшенню частки економічно неактивних та зневірених у працевлаштуванні осіб. Незважаючи на скорочення удвічі загального обсягу вакансій порівняно з докризовим періодом та структурні зміни попиту на робочу силу на користь торговельно-побутових послуг, обсяги укомплектованих вакансій за допомогою служби зайнятості постійно зростають, зокрема завдяки наданню додаткових професійних навичок претендентам на роботу на вимогу роботодавців. При цьому кількість людей, які одержали роботу саме в такий спосіб тільки у 2012 році, перевищила 220 тис., а це більш ніж половина всіх навчених у системі ПТУ. Близько 370 тис. громадян працюють на економіку держави, виконуючи тимчасові громадські роботи. Такі переконливо позитивні досягнення значною мірою є результатом запровадження у діяльність Державної служби зайнятості комплексу новітніх, інноваційних соціальних технологій – "Єдиної технології надання соціальних послуг" (ЄТНАСП) та "Єдиної інформаційно-аналітичної системи" (ЄІАС.NET).

В основу ЄТНАСП та ЄІАС.NET покладені такі загальноновизнані світовою спільнотою принципи діяльності державних служб зайнятості:

- ефективне посередництво і висока якість надання соціальних послуг клієнтам;
- пріоритетність послуг центру зайнятості щодо підбору роботи та необхідних працівників перед іншими видами послуг;
- активізація власних зусиль безробітних у пошуках роботи;
- зміцнення співробітництва служби зайнятості з клієнтами в пошуках найбільш ефективних шляхів працевлаштування;
- неухильне додержання вимог і положень законодавства України при наданні послуг клієнтам;
- надання будь-яким центром зайнятості всіх

Фокас Людмила Миколаївна, кандидат економічних наук, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України (Київ).

© Фокас Л.М., 2013